

Problem krzywdzenia dzieci

Postawy i doświadczenia warszawskich nauczycieli

Raport z badań

Warszawa 2009

Raport prezentuje wyniki badań przeprowadzonych w Warszawie w 2009 r. Prezentowane w raporcie analizy uwzględniają również aspekt porównawczy – wyniki badań z 2009 r. przedstawiane są w odniesieniu do wyników analogicznych badań prowadzonych w 2005 r. w ramach programu badawczego realizowanego w stolicach siedmiu krajów Europy Środkowo-Wschodniej (w Bułgarii, Macedonii, Mołdawii, Polsce oraz na Litwie, Łotwie i Ukrainie). Badania były jednym z elementów programu *Childhood without Violence. Toward Better Protection of Children in Eastern Europe*. Program realizowany od 2005 r., koordynowany jest przez Fundację Dzieci Niczyje, a finansowany przez OAK Foundation. Więcej informacji o programie można znaleźć na stronie www.fdn.pl oraz www.canee.net.

Metoda badań

Głównym celem badań było zdiagnozowanie postaw społecznych, w szczególności postaw nauczycieli wobec problemu krzywdzenia dzieci, ich doświadczeń w podejmowaniu interwencji w takich przypadkach oraz oceny skuteczności systemu pomocy dzieciom w ich krajach.

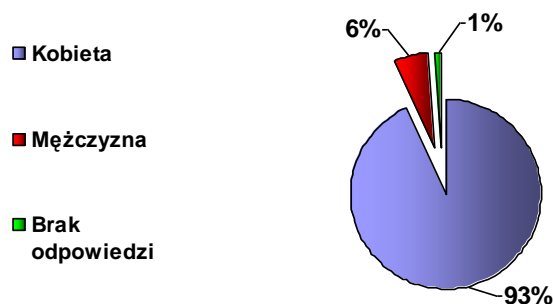
Poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Jak badani szacują skalę różnych zachowań krzywdzących dzieci?
- Jak oceniana jest dynamika różnych aspektów problemu krzywdzenia dzieci?
- Jak jest przyzwolenie na kontrolowanie zachowań rodziców wobec dzieci?
- Jak jest przyzwolenie na stosowanie przez rodziców kar fizycznych wobec dzieci?
- Jak oceniane są kompetencje różnych grup zawodowych w zakresie pomocy dzieciom?

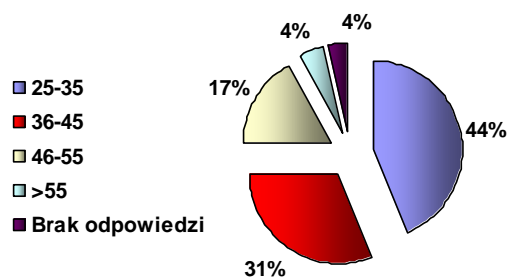
Badanie przeprowadzono na warstwowo-losowej próbie szkół podstawowych w Warszawie techniką ankiety samodzielnie wypełnianej przez respondenta. Respondentami byli nauczyciele wchodzący w skład kadry każdej z wybranych szkół. Ankieta skonstruowana przez dr Monikę Sajkowską składała się z 31 pytań, które były poprzednio wykorzystane w polskich programach badawczych dotyczących problemu krzywdzenia dzieci (Fluderska, Sajkowska 2001).

Charakterystyka próby

W badaniu w 2009 r. wzięło udział 189 nauczycieli stołecznych szkół. Profil socjodemograficzny próby jedynie nieznacznie różnił się od profilu próby z 2005 r. Zdecydowaną większość (93%) respondentów stanowiły kobiety (2005 r. – 85%). Najliczniejszą (75%) grupę badanych stanowili nauczyciele poniżej 45 roku życia.

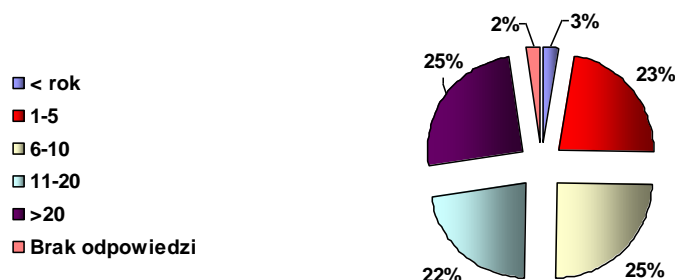

Wykres nr 1. Płeć badanych

Wykres nr 2. Wiek badanych

W porównaniu z badaniem z 2005 r. nieznacznie zmalała grupa nauczycieli z dużym doświadczeniem zawodowym (ponad 10 lat pracy w zawodzie) – z 52% do 47%. Prawie trzy czwarte respondentów zadeklarowało, że pracuje w tym zawodzie dłużej, niż 5 lat.

Wykres nr 3. Staż pracy w obecnym zawodzie

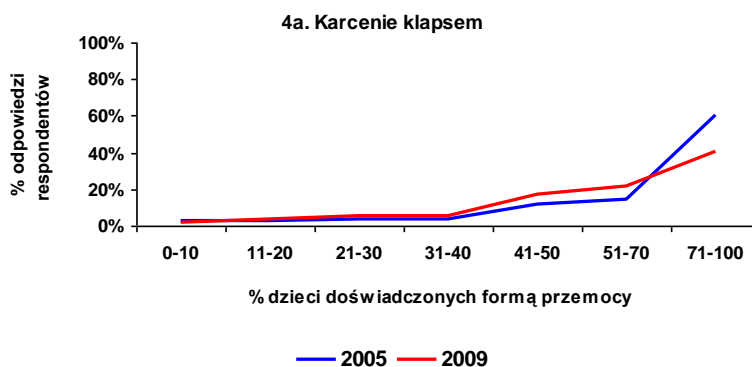
58 % nauczycieli ma własne dzieci (67% w 2005 r.).

76% badanych określiło się jako osoby wierzące lub głęboko wierzące, 8% - jako osoby niezdecydowane, 6% - jako niewierzące, 10% badanych (prawie 7% więcej niż w 2005 r.) nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Skala krzywdzenia dzieci w Polsce

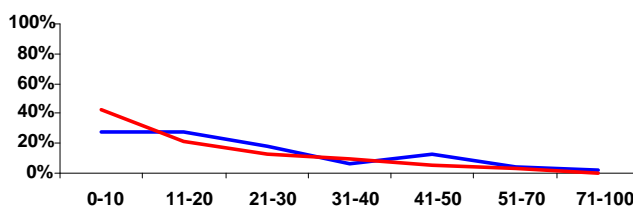
Jak postrzegane jest zjawisko krzywdzenia dzieci? Czy nauczyciele uważają, że jest to istotny problem społeczny? Co się zmieniło w ciągu czterech lat? W jednym z pierwszych pytań ankiety nauczyciele zostali poproszeni o ocenę skali i dynamiki problemu krzywdzenia dzieci. Jak pokazują poniższe wykresy (wykres nr 4), poglądy nauczycieli na to, jaki odsetek dzieci jest ofiarą krzywdzenia, są bardzo rozbieżne. Ocena skali poszczególnych form przemocy wobec dzieci w Polsce tylko nieznacznie się zmieniła w ciągu ostatnich czterech lat.

Wykresy nr 4. Przyjmując za 100% liczbę wszystkich dzieci w naszym kraju, jak się Panu/i wydaje, ile procent z nich doświadcza: (%)

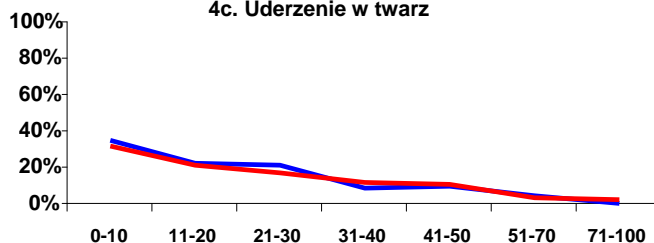

Według nauczycieli najczęstszą formą przemocy stosowanej wobec dzieci w Polsce jest karcenie ich kłapsem. W ciągu ostatnich czterech lat zmalał jednak odsetek nauczycieli uznających, że jest to powszechne zjawisko (ponad 60% badanych w 2005 r. i ponad 40% w 2009r. uważa, że tej formy przemocy doświadcza ponad 70% dzieci w naszym kraju).

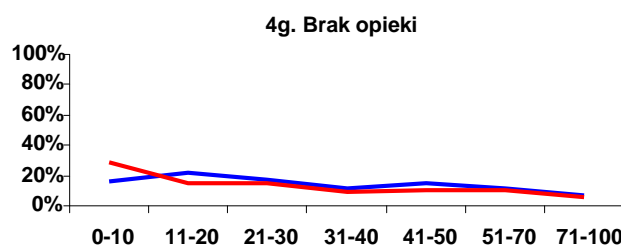
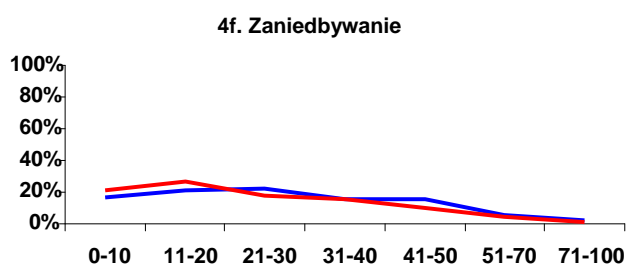
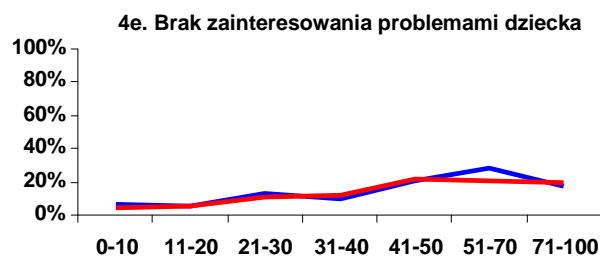
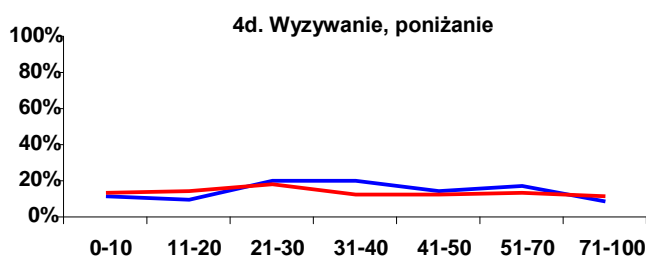
4b. Surowe kary fizyczne

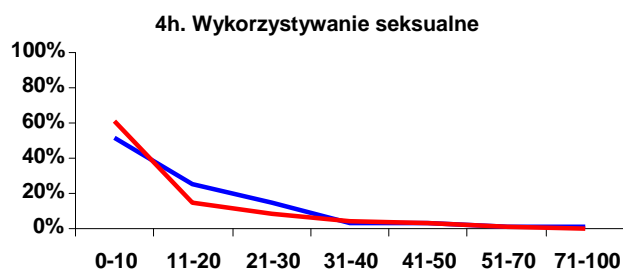
4c. Uderzenie w twarz

Stosowanie surowych kar fizycznych i uderzenia w twarz, w ocenie nauczycieli, zdarza się rzadko – największa grupa nauczycieli (ok. 40%) uważa, że tego typu przemocy doświadcza mniej niż 10% dzieci w Polsce.

Najbardziej zróżnicowana okazała się ocena skali przemocy psychicznej oraz zaniedbywania dziecka i braku opieki: szacunki badanych rozłożyły się prawie równomiernie na skali od 0 do 100%. Tak duże zróżnicowanie świadczy zapewne o małej wiedzy respondentów nt. realnej skali ocenianych problemów oraz nieostrych definicjach zjawisk, na temat których się wypowiedzieli.

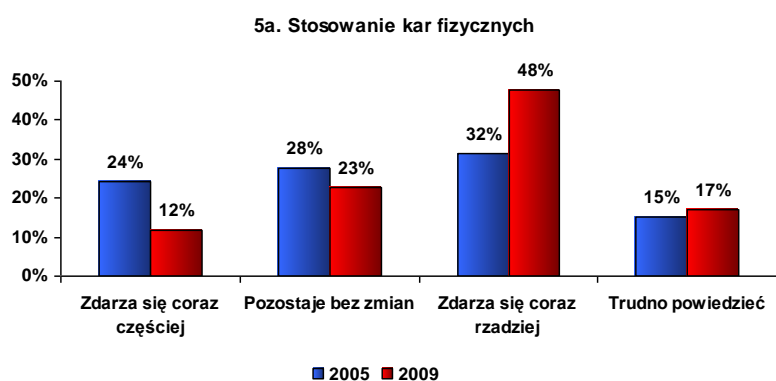

Na uwagę zasługuje fakt, że ponad połowa badanych szacuje, że wykorzystywanie seksualne dotyka więcej niż 10% dzieci w Polsce. Może to być skutkiem częstszego pojawiania się w mediach problemu wykorzystywania seksualnego oraz kampanii społecznych, uświadamiających, że ten problem jest często ukrywany, a ofiary rzadko ujawniają swoje doświadczenia.

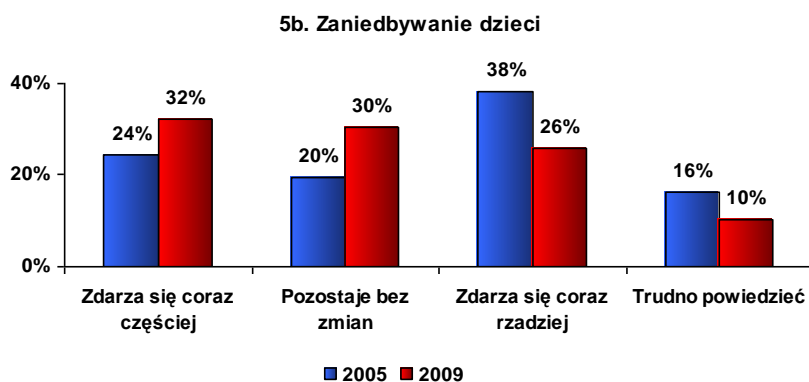
Dynamika zjawiska przemocy wobec dzieci w ciągu ostatnich 10 lat

Badani zostali także poproszeni o ocenę dynamiki zjawiska przemocy wobec dzieci na przestrzeni ostatnich 10 lat. Czy skala przemocy wobec dzieci zmienia się? Jeśli tak, to czy problem ten – ich zdaniem – nasila się, czy maleje? Jak zmieniła się ocena dynamiki zmian w ciągu czterech lat?

Wykresy nr 5. *Jak Pan/i sądzi, czy w ciągu ostatnich 10 lat zmieniły się zachowania rodziców wobec dzieci, jeśli chodzi o: (%)*

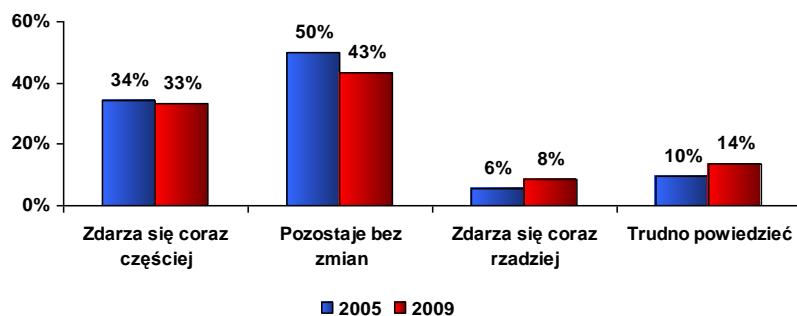

W 2009 r. niemal połowa nauczycieli stwierdziła, że stosowanie kar fizycznych wobec dzieci zdarza się coraz rzadziej, a jedynie 12%, że coraz częściej (o połowę mniej niż w 2005 r.)

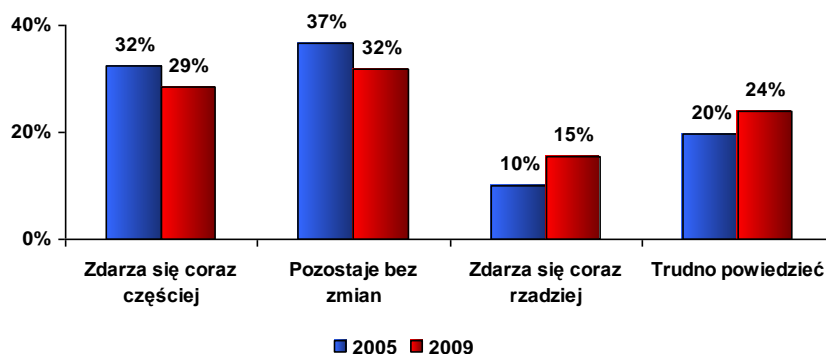

Wzrósł natomiast odsetek nauczycieli, według których coraz częściej zdarza się zaniedbywanie dzieci (z 24% do 32%). 30% respondentów uważa, że problem zaniedbywania nie zmienił się znacząco w ciągu ostatnich 10 lat.

5c. Krzyczenie na dzieci

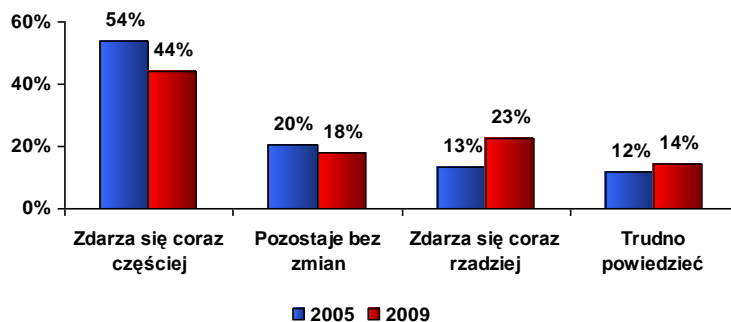

5d. Wyzywanie, poniżanie

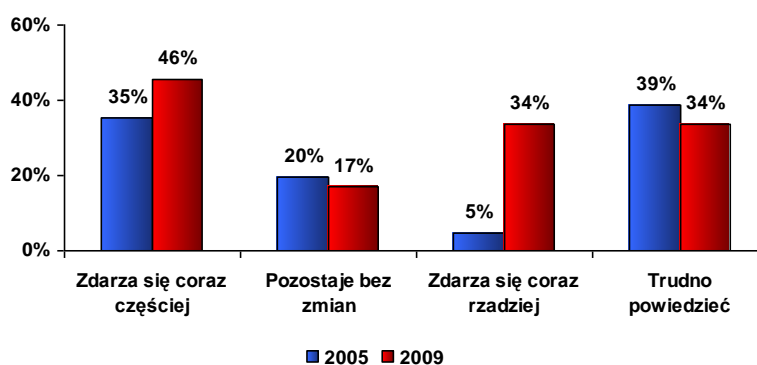

Za najbardziej stabilne uznali nauczyciele formy werbalnej przemocy wobec dzieci: krzyczenie i wyzywanie (43% i 32% odpowiedziało „pozostaje bez zmian”; wykres nr 5c i 5d).

5e. Pozostawianie dzieci bez opieki

5f. Wykorzystywanie seksualne

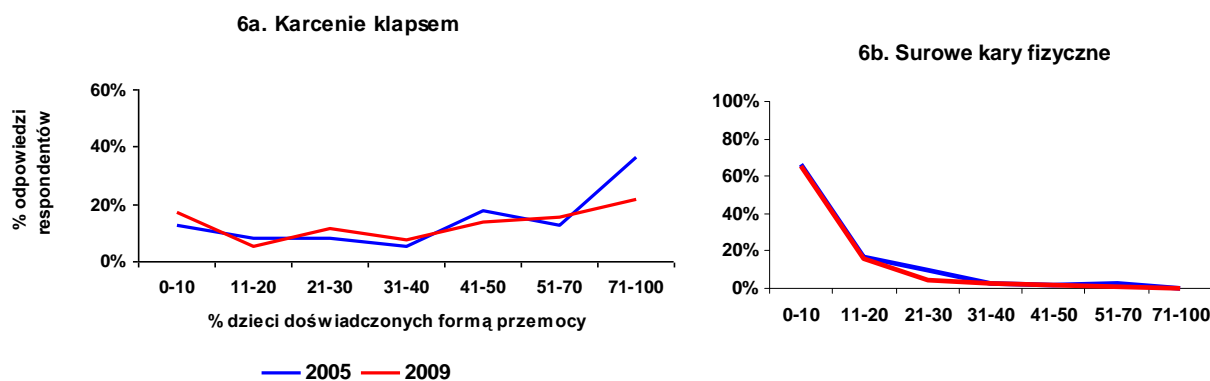
Najwyższy odsetek badanych uznaje za pogłębiające się problemy pozostawianie dzieci bez opieki (44% - „zdarza się częściej”) i wykorzystywanie seksualne (35% - „zdarza się częściej”). Warto jednak zauważyć, że w ciągu ostatnich czterech lat odsetek nauczycieli oceniających problem wykorzystywania seksualnego jako rosnący zmalał o 11%, a 39% z nich miało problem z oceną dynamiki przemocy tego typu.

Skala krzywdzenia dzieci uczących się w szkołach, w których pracują respondenci

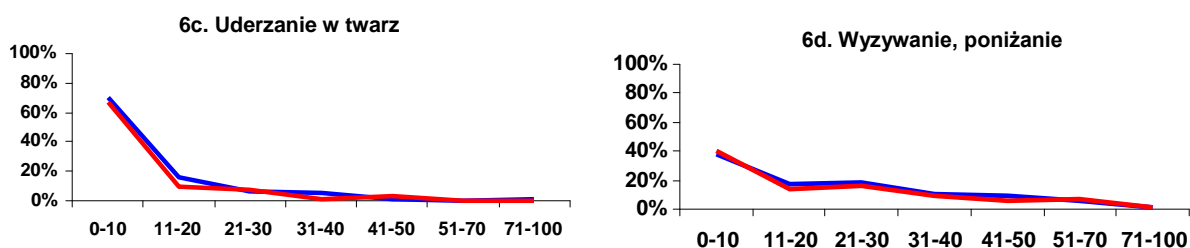
Nauczyciele zostali poproszeni o ocenę skali przemocy, jakiej doświadczają dzieci uczące się w ich szkole. Czy skala krzywdzenia dzieci uczęszczających do szkoły, w której pracują badani jest ich zdaniem taka sama, jak w całym kraju? Jeśli nie, to jakie widzą różnice? Czy można zaobserwować zależność między oceną skali przemocy wobec dzieci w całym kraju, a w szkole, w której pracują badani?

Jak pokazują poniższe wykresy nauczyciele szacują, że ich podopieczni relatywnie rzadko doświadczają przemocy fizycznej. Wyjątkiem są tu klapsy, których według dużej części badanych doświadczają ponad połowa uczniów w szkole.

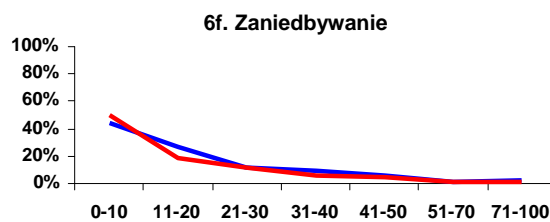
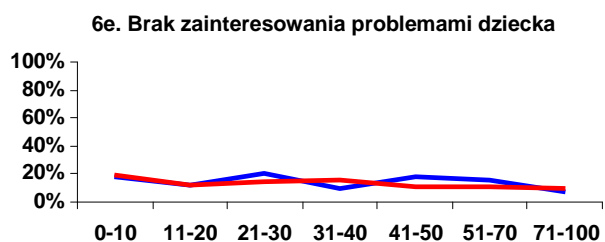
Wykresy nr 6. *Przyjmując za 100% liczbę wszystkich dzieci w Pan/i szkole, jak się Panu/i wydaje, ile procent z nich doświadczają: (%)*

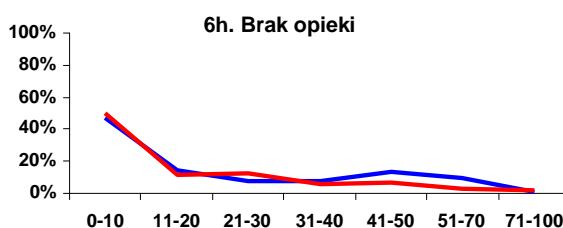
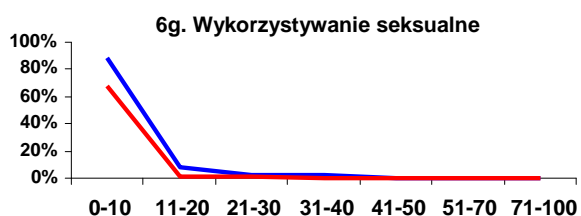
Zasadniczo, podobnie jak w przypadku oceny skali przemocy wobec dzieci w Polsce, ocena nauczycieli nie uległa istotnym zmianom w ciągu ostatnich czterech lat.

W przypadku oceny skali różnych form przemocy psychicznej szacunki rozkładają się dość równomiernie, najbardziej zróżnicowane są oceny skali braku zainteresowania problemami dziecka (wykres nr 6e). Warto zwrócić uwagę, że blisko 40% badanych uważa, że doświadcza tego ponad 40% ich podopiecznych.

Uderzenie w twarz i wykorzystywanie seksualne to, według nauczycieli, najrzadziej występujące formy przemocy wobec dzieci ze szkoły, w której uczą. Tych form przemocy doświadcza, według większości, do 10% uczniów (wykres 6c, 6d i 6f)

Interesujące jest porównanie ocen badanych dotyczących skali krzywdzenia dzieci w kraju i we własnej szkole. W niżej przedstawionej tabeli (tabela nr 1) wyraźnie widać, że w przypadku każdej formy krzywdzenia, nauczyciele znacznie lepiej oceniają sytuację w najbliższym otoczeniu. Na taki rozkład opinii wpływa zapewne tendencja do oceny znanego obszaru rzeczywistości społecznej (szkoła) przez pryzmat własnych doświadczeń, natomiast szerszego kontekstu problemu przez pryzmat medialnych doniesień. Niebagatelne znaczenie może mieć również skłonność do idealizowania własnego środowiska i postrzegania krzywdzenia dzieci, jako problemu innych.

Tabela nr 1. Ocena skali różnych form krzywdzenia dzieci w Polsce i w szkołach, w których pracują badani (%)

Formy krzywdzenia	2005		2009	
	Skala problemu w:		Skala problemu w:	
	kraju*	szkole *	kraju*	szkole *
Karcenie kłapsem	72	55	61	40
Surowe kary fizyczne	26	13	21	9
Uderzanie w twarz	24	12	17	9
Wyzywanie, poniżanie	41	25	36	19
Brak zainteresowania	52	37	48	31
Zaniedbywanie	32	20	24	14
Wykorzystywanie seksualne	17	5	11	4
Brak opieki	36	24	28	16

* średnie wskazania respondentów

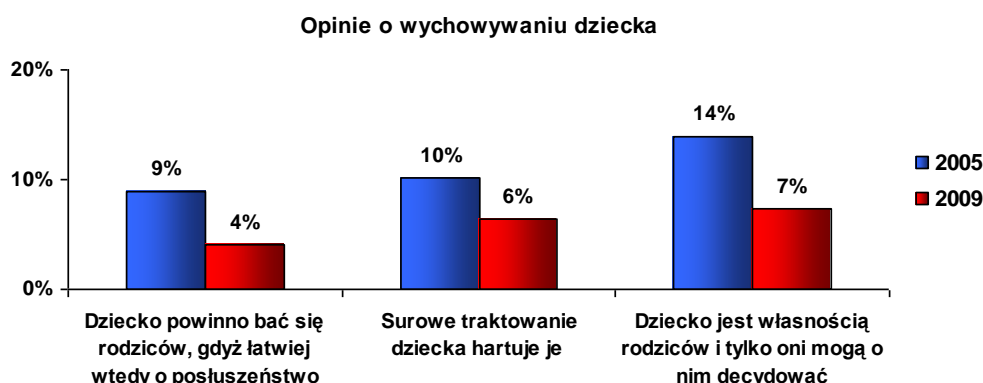
Największe różnice w ocenie skali zjawiska występują w przypadku karcenia kłapsem (17% różnicy w 2005 r. i 21% w 2009 r.). Warto zauważyć, że jednocześnie znacznie zmniejszyła się, według badanych, skala tego zjawiska.

Zbliżone są różnice w ocenie skali problemu wykorzystywania seksualnego dzieci (różnica: 12% – 2005 r. i 7% – 2009 r.) oraz przypadków uderzenia w twarz (różnica: 12% – 2005 r. i 8% – 2009r.). Są to jednocześnie najrzadziej występujące, według badanych, rodzaje przemocy.

Metody wychowawcze rodziców

Badani, z racji swojego zawodu, mają pewną wiedzę na temat metod wychowawczych stosowanych przez rodziców wobec dzieci. Mają też własne doświadczenia w kontaktach z dziećmi. Ważnym elementem diagnozy postaw nauczycieli było uzyskanie informacji o ich postrzeganiu relacji rodzic – dziecko. Postrzeganie podmiotowości versus zależności dziecka od rodzica, to ważny aspekt gotowości do ingerowania w relacje rodzica z dzieckiem, gdy jest ona krzywdząca.

Respondenci zostali poproszeni o ocenę trzech **poglądów dotyczących relacji rodzice - dzieci**. Jak pokazuje wykres nr 7, w ciągu ostatnich czterech lat znacząco zmalał odsetek nauczycieli zgadzających się z poglądami, które mogą usprawiedliwiać krzywdzące traktowania dziecka. Największa różnica dotyczy poglądu, że „dziecko jest własnością rodziców i tylko oni mogą o nim decydować”, z tym stwierdzeniem zgodziło się tylko 7% respondentów w 2009 r., czyli o połowę mniej, niż w poprzednim badaniu. Warto zwrócić uwagę na to, że ponad 90% nauczycieli nie zgadza się z tym, że strach jest koniecznym warunkiem posłuszeństwa.

Wykres nr 7. *Istnieje wiele różnych poglądów na temat wychowania dzieci. Czy zgadza się Pan/i z następującymi stwierdzeniami? - suma odpowiedzi „raczej tak” i „zdecydowanie tak”.* (%)

Nauczyciele zostali także zapytani, w przypadku jakich krzywdzących relacji rodzic - dziecko uprawniona jest **interwencja osób spoza rodziny**.

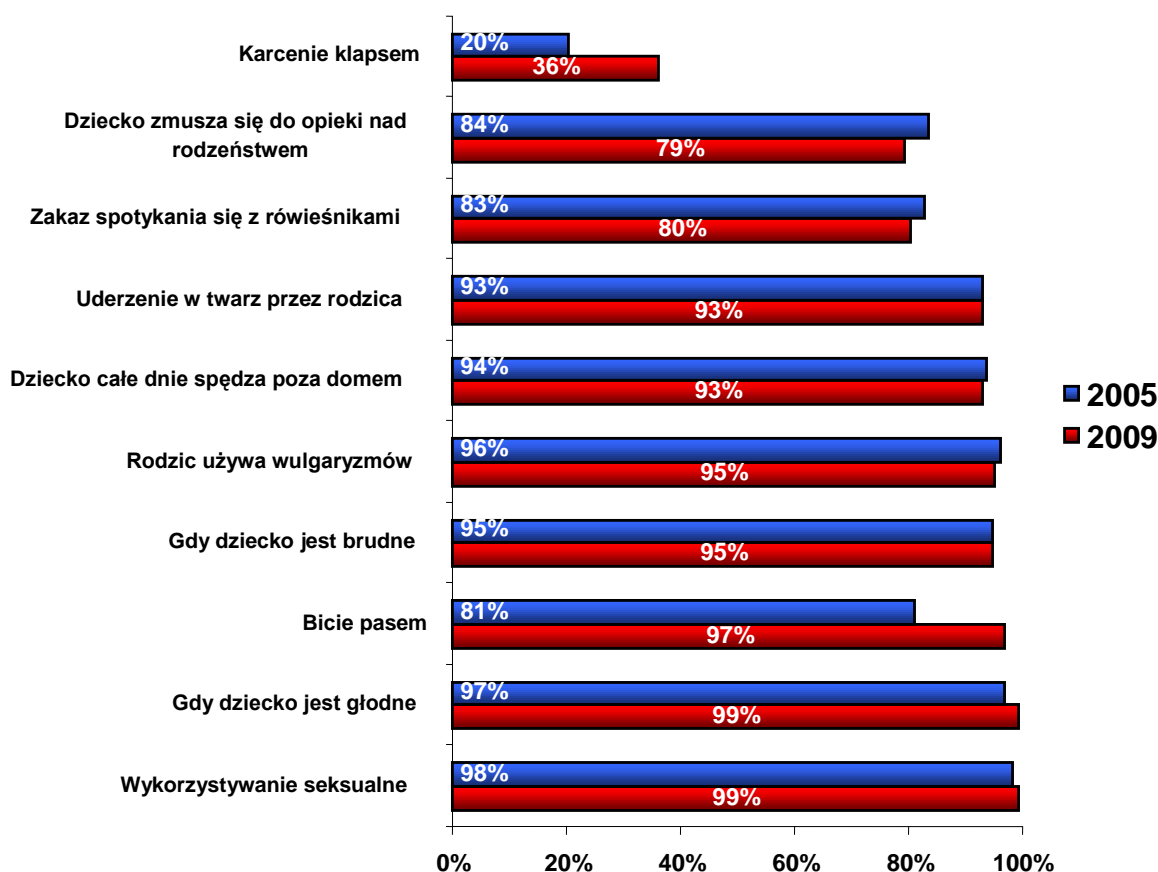
Wyniki badania z roku 2009 w większości pokrywają się z odpowiedziami uzyskanymi w roku 2005. Niemal wszyscy nauczyciele uważają za uzasadnioną interwencję osób trzecich w przypadku wykorzystywania seksualnego dziecka (98% i 99%) oraz w przypadku, kiedy dziecko jest głodne (97% i 99%). Niewiele mniej (93%-96%)

respondentów za wymagające interwencji uważa uderzenie w twarz lub użycie wulgaryzmów przez rodzica, a także sytuację, kiedy dziecko jest brudne, czy spędza całe dni poza domem.

Duża zmiana zaszła w postrzeganiu bicia pasem. O 18% wzrosła grupa nauczycieli, którzy uważają, że trzeba reagować, kiedy dziecko jest bite pasem i jest to obecnie 97% badanych.

Druga grupa sytuacji, które już się są tak jednoznacznie oceniane przez respondentów to zakaz spotykania się z rówieśnikami (83% i 80%) oraz zmuszanie dziecka do opieki nad rodzeństwem (84% i 79%).

Zupełnie inaczej oceniane jest karcenie kłapsem. Jedynie 36% respondentów w 2009 r. uważało, że powinno się reagować w takiej sytuacji. Trend jest jednak rosnący – za uzasadnioną uważa reakcję w przypadku karcenia kłapsem 16% nauczycieli więcej niż w roku 2005.

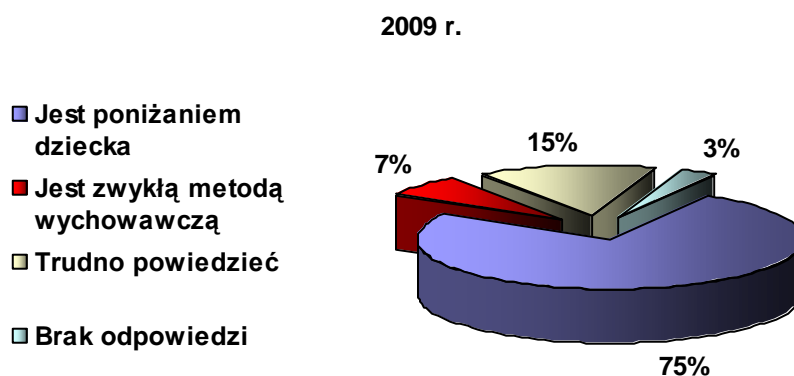

Wykres nr 8. Czy Pani/Pana zdaniem osoby obce, spoza rodziny powinny interweniować, gdy widzą, że dziecko jest: (%)

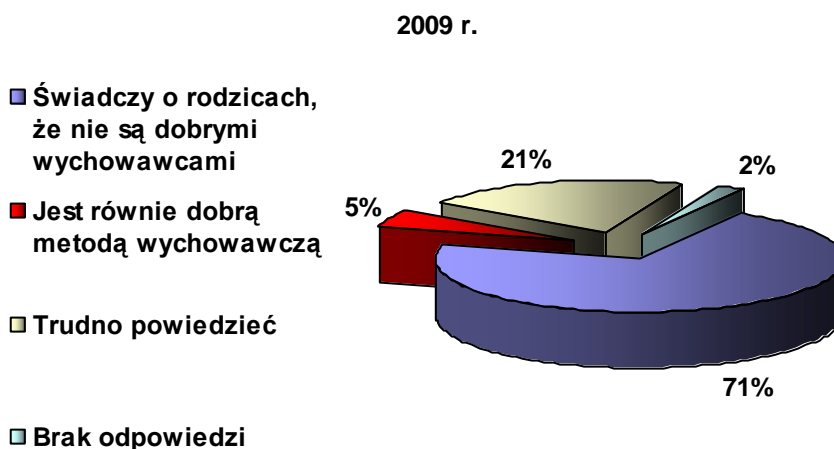
Czy kary fizyczne są dopuszczalne?

Przedstawione wyżej wyniki badań dowodzą, iż karcenie klapssem jest traktowane przez nauczycieli inaczej niż pozostałe formy krzywdzenia. Nie oznacza to jednak generalnej akceptacji dla kar fizycznych wobec dzieci. Nauczyciele negatywnie oceniają tę metodę wychowawczą (wykresy nr 9 i 10), a ich ocena nie uległa znaczącym zmianom od 2005 r.

Trzy czwarte badanych uważa, że kara fizyczna to poniżenie dla dziecka, a ponad 70% nauczycieli uznaje, że stosowanie kar fizycznych świadczy o tym, że rodzice nie są dobrymi wychowawcami. Jedyne 7% uważa, że sprawienie lania nie jest poniżające dla dziecka i tylko 5% – że jest to dobra metoda wychowawcza.

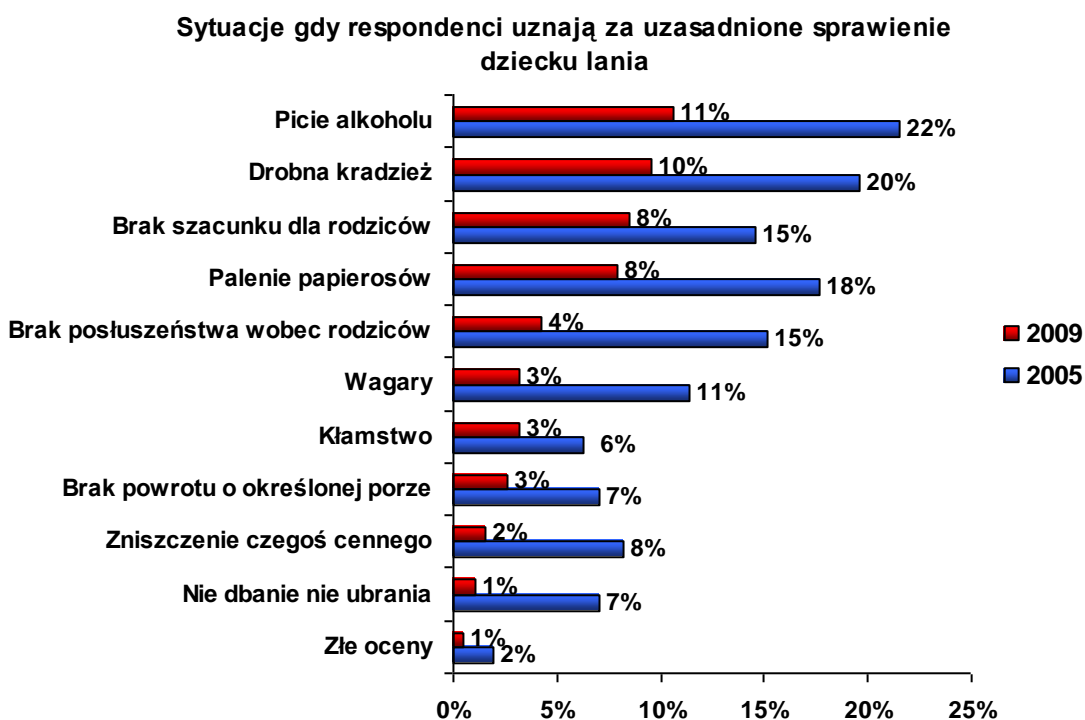
Wykres nr 9. Czy Pani/Pana przekonaniu stosowanie wobec dziecka kar fizycznych - sprawianie mu lania:(%)

Wykres nr 10. Czy Pani/Pana przekonaniu stosowanie wobec dziecka kar fizycznych - sprawianie mu lania: (%)

Odpowiadając na pytanie o stosowanie kar fizycznych w konkretnych, przedstawionych sytuacjach nieodpowiedniego zachowania dziecka, większość badanych (ok. 60% w 2005 r. i ok. 80% w 2009 r.) deklaruje, że sami w żadnej z nich nie uderzyliby „za karę” (wykres nr 11 i tabela nr 2).

Warto zwrócić uwagę na to, że ocena sytuacji, w których uzasadnione jest sprawianie lania uległa istotnej zmianie. W większości przypadków odsetek respondentów uznających, że kara fizyczna jest uzasadniona spadł o ponad połowę. Nadal za najbardziej uzasadnione uważa się sprawianie lania z powodu picia alkoholu (22% i 11%) i kradzieży (20% i 10%). Wysoko w tej kategorii jest także „brak szacunku dla rodziców” (15% i 8%).

Wykres nr 11. W jakiej sytuacji Pani/Pana zdaniem sprawienie dziecku lania jest uzasadnione, sam(a) postąpił(a) by Pani/Pan w ten sposób? Czy uważa Pani/Pan, że dziecko zasługuje na lanie, gdy... - procent odpowiedź „tak”. (%)

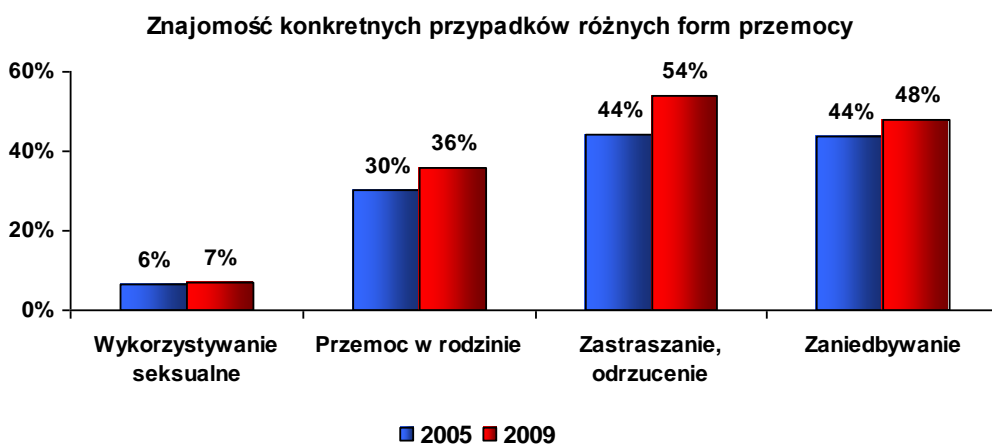
Tabela nr 2. W jakiej sytuacji Pani/Pana zdaniem sprawienie dziecku lania jest uzasadnione, sam(a) postąpił(a) by Pani/Pan w ten sposób? (%)

	Tak		Nie		Trudno powiedzieć	
	2005	2009	2005	2009	2005	2009
Złe oceny	2	1	89	93	9	6
Nie dbanie o ubrania	7	1	83	90	9	9
Zniszczenie czegoś cennego	8	2	82	90	9	8
Brak powrotu o określonej porze	7	3	77	89	15	8
Kłamstwo	6	3	78	90	15	6
Wagary	11	3	73	86	14	11
Brak posłuszeństwa wobec rodziców	15	4	67	79	17	16
Palenie papierosów	18	8	63	82	19	10
Brak szacunku dla rodziców	15	8	70	81	15	10
Drobna kradzież	20	10	62	79	18	11
Picie alkoholu	22	11	59	79	18	10

Doświadczenia własne nauczycieli

Jednym z celów prowadzonych badań było poznanie **bezpośrednich doświadczeń nauczycieli związanych z problemem krzywdzeniem dzieci**. Nauczyciele pytani byli o znajomość konkretnych przypadków przemocy wobec dzieci, podejmowanie interwencji i powody jej podjęcia w ciągu ostatniego roku.

Nauczyciele najczęściej spotykali się w swojej pracy z zaniedbywaniem i przemocą emocjonalną (zastraszanie, odrzucenie), zaś najrzadziej z przypadkami wykorzystywania seksualnego. Jedna trzecia ankietowanych miała kontakt z dzieckiem – ofiarą przemocy domowej (wykres nr 12). W porównaniu z badaniami z 2005 r., w 2009 r. nauczyciele częściej spotykali się z przemocą wobec dzieci. Największa różnica dotyczy przemocy emocjonalnej (wzrost z 44% do 54%). Różnica ta może świadczyć o zwiększeniu się przemocy wobec dzieci, ale bardziej przekonuje uzasadnienie, że wynika ze zwiększonej świadomości nauczycieli i większych kompetencji w identyfikowaniu krzywdy dzieci.

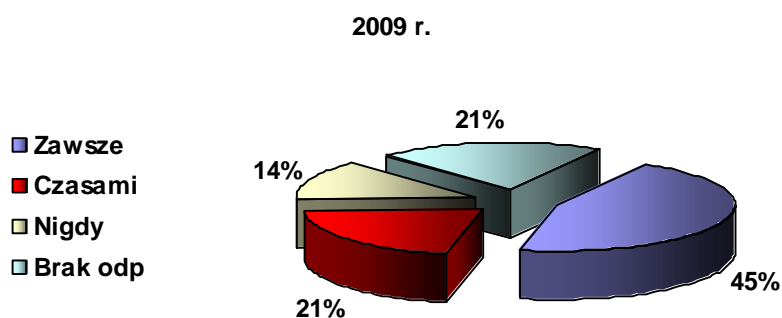

Wykres nr 12. Czy w swojej praktyce zawodowej w ciągu ostatniego roku spotkał(a) się Pani/Pan z przypadkami: (%)

Świadomi są tego zapewne sami badani, gdyż mimo częstszego kontaktu z przypadkami przemocy wobec dzieci ocena rozpowszechnienia różnych form przemocy wobec dzieci w Polsce i w szkole badanego uległa niewielkim zmianom (wykresy nr 4 i 6 i tabela nr 1).

Reakcja na krzywdzenie dzieci

Jaka jest reakcja nauczycieli na obserwowane przypadki przemocy wobec dzieci? Deklaracje respondentów w tej sprawie nie są jednoznaczne. Prawie połowa nauczycieli (45%) deklaruje, że zawsze reaguje na przypadki krzywdzenia, jedna piąta robi to czasami (wykres nr 13). Zmalał odsetek nauczycieli, które przyznają, że nigdy nie podejmowali żadnych działań mimo podejrzeń, że dziecko jest krzywdzone (spadek: 2005 – 23% i 2009 – 14%). Duża jest grupa nauczycieli, którzy nie odpowiedzieli na to pytanie – 21%.

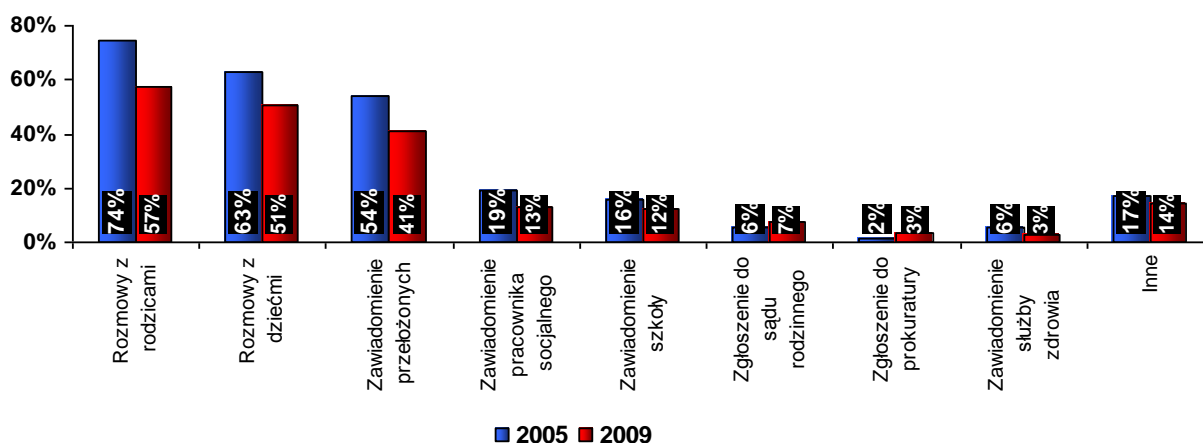

Wykres nr 13. Czy w przypadkach krzywdzenia dzieci, z którymi się Pani/Pan spotkał(a) w ciągu ostatniego roku podejmował(a) Pani/Pan jakiegokolwiek działania (%)?

Nauczyciele, którzy zadeklarowali, że reagują „zawsze” lub „czasami”, zostali zapytani o rodzaj podejmowanych działań (wykres nr 14). Najczęściej była to rozmowa z rodzicami lub dziećmi (ponad połowa odpowiedzi) oraz zawiadomienie przełożonych. Jednak liczba osób reagujących w ten sposób znacznie zmalała w ciągu 4 lat (np. rozmowy z rodzicami przeprowadzało przed 2005 r. 74% nauczycieli, a w 2009 r. już tylko 57%).

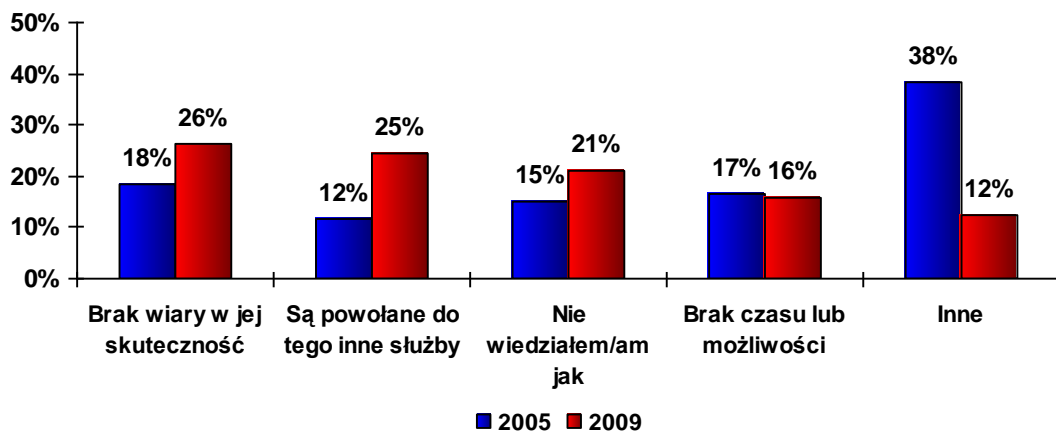
Niepokojące jest to, że nauczyciele rzadko (i coraz rzadziej) zgłaszają przypadki przemocy wobec dzieci instytucjom, które zajmują się tym problemem (ośrodkom pomocy społecznej – 19% i 13%, szkole – 16% i 12%, sądowi rodzinnemu - 6% i 7% czy prokuraturze – 2% i 3%).

Wykres nr 14. Czy w ramach tych interwencji podejmował(a) Pani/Pan: (%)

Tym ważniejsze jest pytanie, dlaczego nauczyciele (ok. jedna piąta respondentów!) nie reagują i nie pomagają dziecku. Na wykresie nr 15 widać rozkład odpowiedzi na to pytanie. Najczęściej brak reakcji wynikał z poczucia bezradności („brak wiary w jej skuteczność” i „nie wiedziałem jak”). Kolejny powód to uznanie, iż „są powołane do tego inne służby”. Problem w tym, że nauczyciele nie informują tych służb, więc one nie mogą reagować i koło się zamyka. Za przeszkodę w interwencji respondenci wskazali także brak czasu i możliwości.

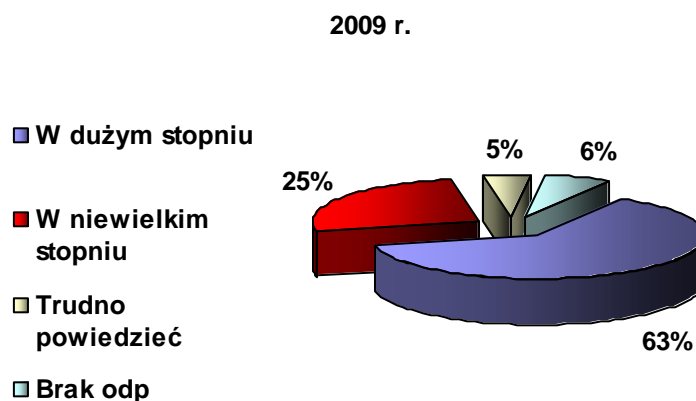
Powody nie podejmowania interwencji

Wykres nr 15. Czy w sytuacjach, gdy nie podejmował(a) Pani/Pan najczęściej interwencji wynikało to z tego, iż... (%)

Czy można chronić dzieci przed krzywdzeniem?

Generalnie nauczyciele są optymistami w kwestii skuteczności profilaktyki krzywdzenia dzieci. Odpowiadając na pytanie: „Czy uważa Pani/Pan, że problemowi krzywdzenia dzieci można zapobiec?” – ponad 60% badanych uznało, że w dużym stopniu jest to możliwe. Jednak aż jedna czwarta respondentów uważa, że jedynie w niewielkim stopniu. Nikt z respondentów nie uznał, że działania profilaktyczne nie przynoszą żadnych skutków.

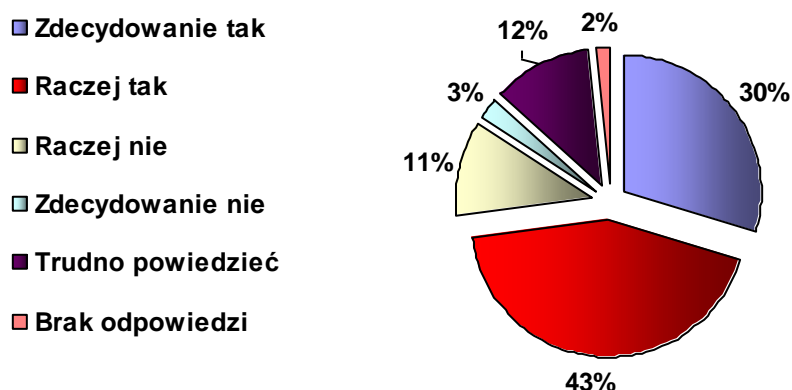

Wykres nr 16. Czy uważa Pani/Pan, że problemowi krzywdzenia dzieci można zapobiec? (%)

Systemie przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci bazuje na rozwiązaniach prawnych, dlatego też zapytaliśmy respondentów, co sądzą o regulacji prawnej traktowania dzieci przez rodziców.

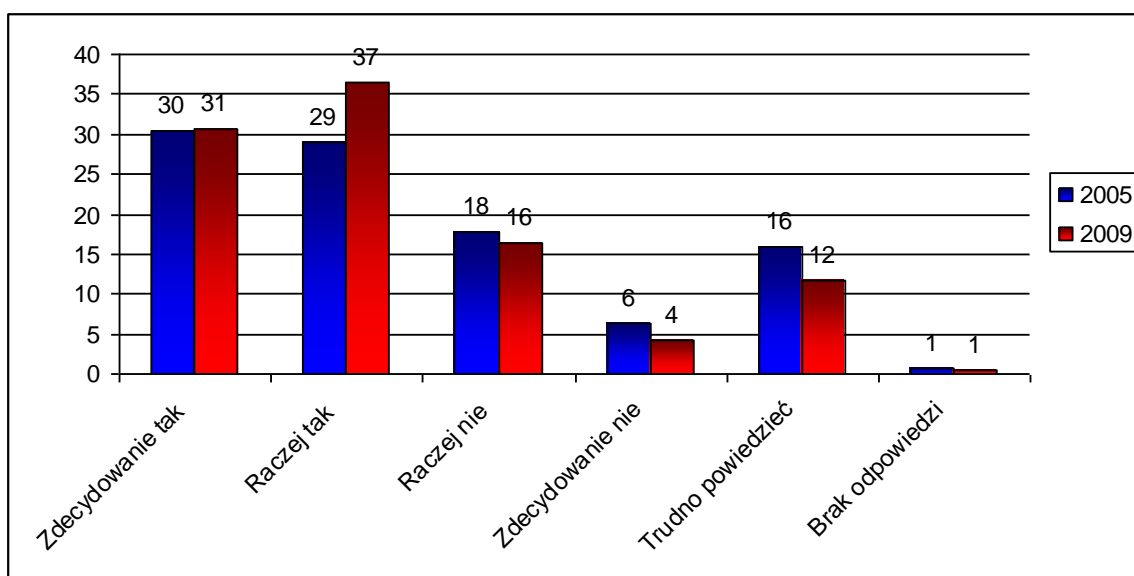
Zdecydowana większość (ponad 70%) opowiedzia się za tym, żeby to, jak rodzice traktują dzieci, było regulowane prawnie (wykres nr 16). Przeciwnego zdania jest zaledwie ok. 14% odpowiadających na to pytanie. Odpowiedzi nie uległy znaczącej zmianie w ciągu ostatnich 4 lat.

2009 r.

Wykres nr 17. Czy Pani/Pana zdaniem, to jak rodzice traktują dzieci powinno być regulowane przez prawo?

Wzrósł odsetek nauczycieli akceptujących prawny zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci (wykres nr 18). Za takim rozwiązaniem w 2009 r. opowiedziało się 68% badanych (59% w 2005 r.)

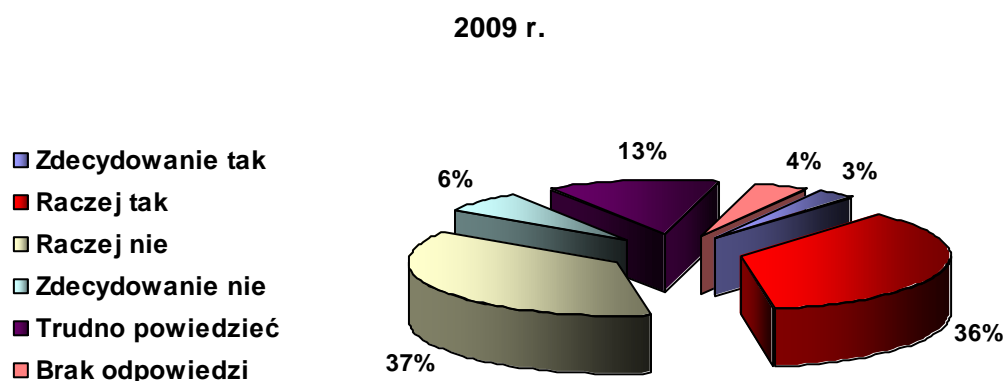
Wykres nr 18. Czy Pana/Pani zdaniem, stosowanie kar fizycznych przez rodziców powinno być zakazane prawnie?

Ocena pomocy instytucjonalnej

Nauczyciele oceniali ofertę pomocy instytucjonalnej dzieciom – ofiarom krzywdzenia. Jest to niezwykle istotne, bo bez skutecznie działających instytucji nie można egzekwować nawet najlepszych rozwiązań prawnych.

Zdaniem nauczycieli instytucjonalnej oferty pomocy dzieciom w Polsce nie można ocenić pozytywnie (wykres nr 19). Jedynie 39% uważa, że umożliwi ona udzielenie realnej pomocy dzieciom. Pocieszające jest jedynie to, że, w porównaniu z 2005 r., grupa ta wzrosła o ponad 11%.

Negatywna ocena instytucjonalnej oferty pomocy może być powodem, dla którego tak mało nauczycieli zgłasza przypadki przemocy wobec dzieci (por. wykres nr 14).

Wykres nr 19. Czy Pan/i zdaniem obecna instytucjonalna oferta pomocy umożliwi w naszym kraju udzielenie realnej pomocy krzywdzonym dzieciom? (%)

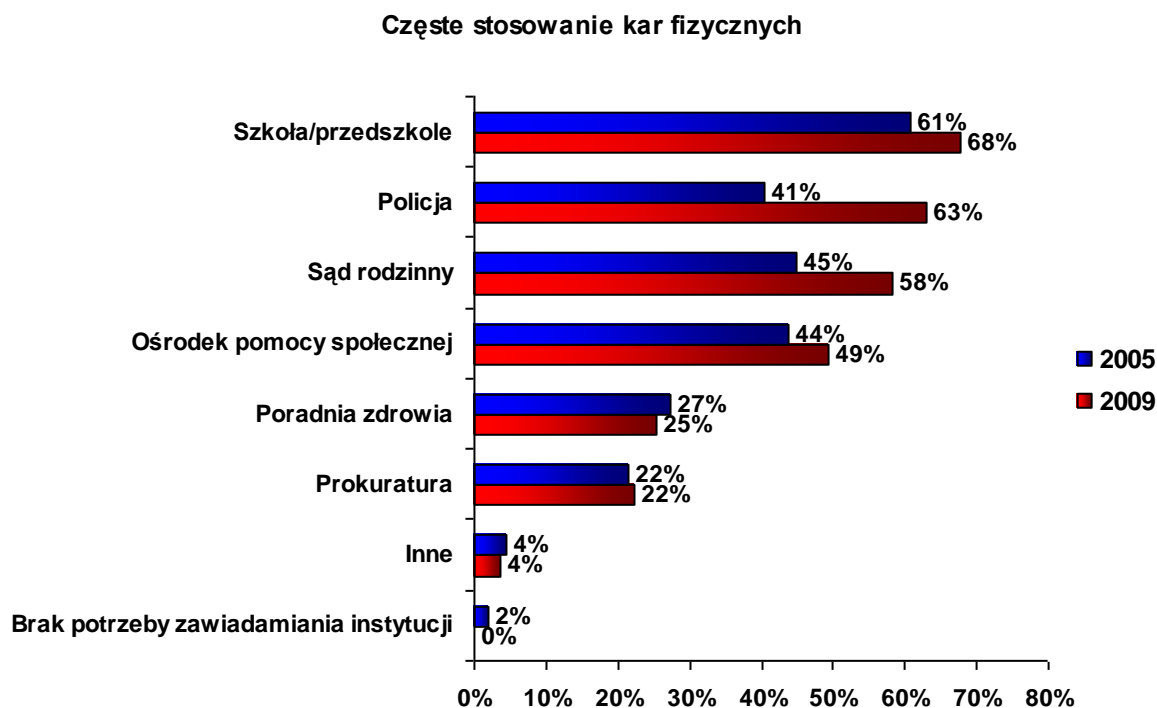
Nauczyciele odpowiadali również na pytanie, które z instytucji (szkoła/przedszkole, policja, sąd rodzinny, ośrodek pomocy społecznej, poradnia zdrowia, prokuratura) powinny interweniować w sytuacji, gdy rodzice stosują przemoc wobec dzieci (kary fizyczne, wykorzystywanie seksualne, zaniedbywanie, przemoc emocjonalna) – wykresy nr 20, 21, 22 i 23.

We wszystkich przypadkach oprócz wykorzystywania seksualnego nauczyciele najczęściej wskazywali szkołę i przedszkole, a odsetek wskazań na te instytucje w ciągu ostatnich 4 lat wzrósł. W pytaniu o przemoc seksualną, większość wskazań dotyczyło organów ścigania (policji, prokuratury i sądu rodzinnego – ponad 70% wskazań), często wskazywana jest również poradnia zdrowia. Ośrodek pomocy

społecznej najczęściej pojawia się w kontekście reakcji na zaniedbywanie dziecka, jednak w tym przypadku liczba wskazań zmalała o 10% w stosunku do badań z 2005 r.

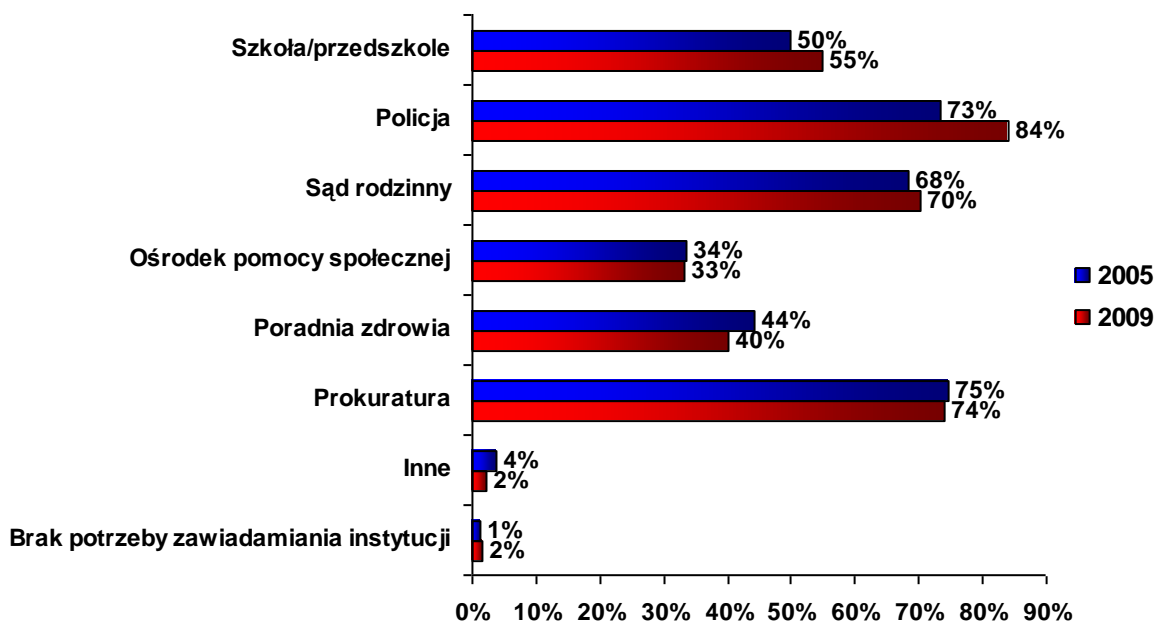
Porównując wyniki badań z 2005 i 2009 r., widać, że najbardziej wzrósł odsetek wskazań na policję jako służbę odpowiedzialną za reakcję na krzywdzenie dzieci (w przypadku kar fizycznych aż o 22%). W większości przypadków (poza przemocą emocjonalną) wzrósł także odsetek wskazań na sąd rodzinny.

Z wyników badań można wywnioskować, że najbardziej zmieniła się świadomość respondentów wobec stosowania przez rodziców kar fizycznych. Nauczyciele dużo częściej wskazywali w tym przypadku prawie wszystkie instytucje (poza poradnią zdrowia), a różnice procentowe wskazań są znaczące (wykres nr 20). Prawdopodobnie jest to wynikiem szerokiej dyskusji społecznej na temat stosowania kar fizycznych w Polsce oraz kampanii społecznych na temat wychowywania dzieci bez przemocy.

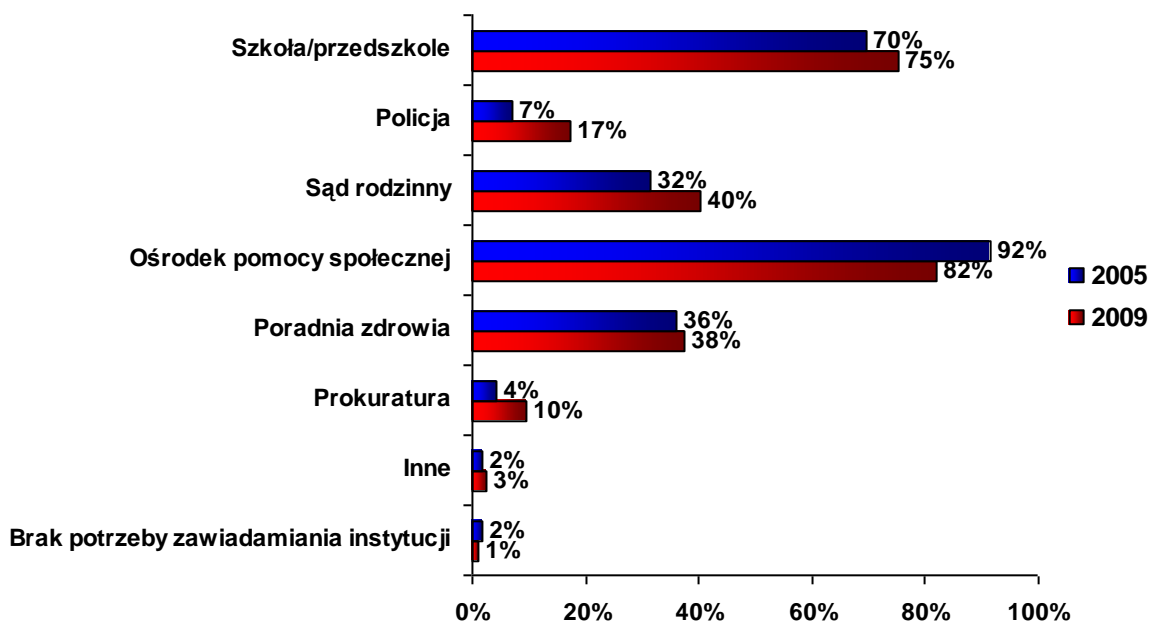
Wykres nr 20. Które z wymienionych instytucji powinny interweniować w sytuacji, gdy wobec dziecka często stosowane są w rodzinie kary fizyczne? (%)

Zmuszanie dziecka do praktyk seksualnych

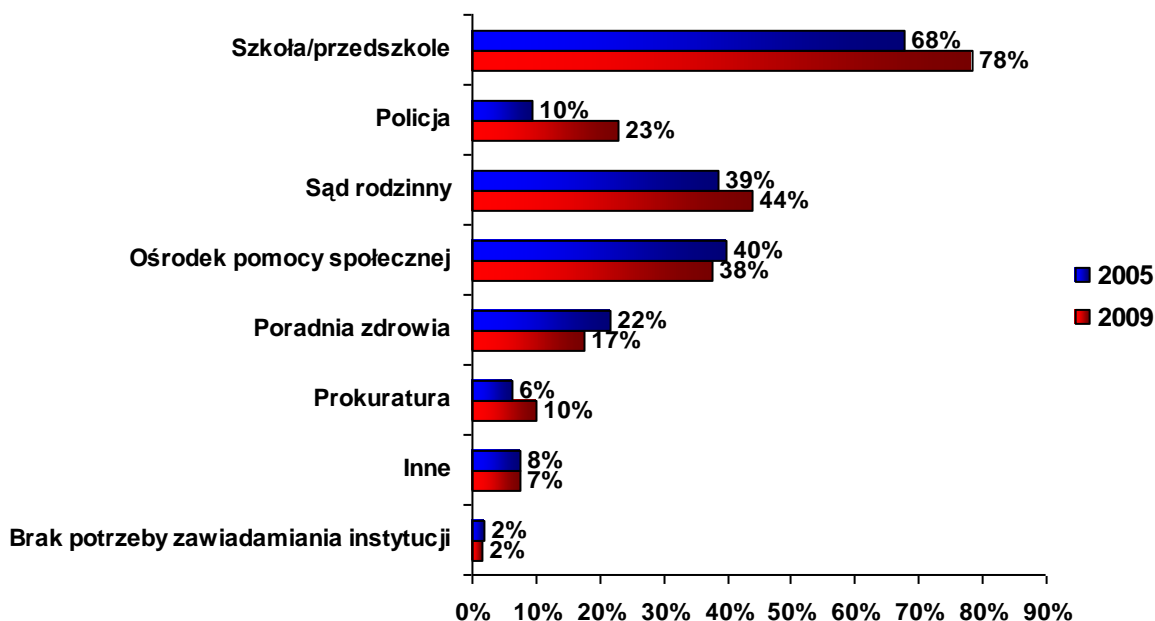
Wykres nr 21. *Które z wymienionych instytucji powinny interweniować w sytuacji, gdy dziecko jest zmuszane przez członka rodziny do praktyk seksualnych? (%)*

Zaniedbywanie dziecka

Wykres nr 22. *Które z wymienionych instytucji powinny interweniować w sytuacji, gdy dziecko jest zaniedbane – brudne, głodne, źle ubrane? (%)*

Krzyczenie, poniżanie dziecka

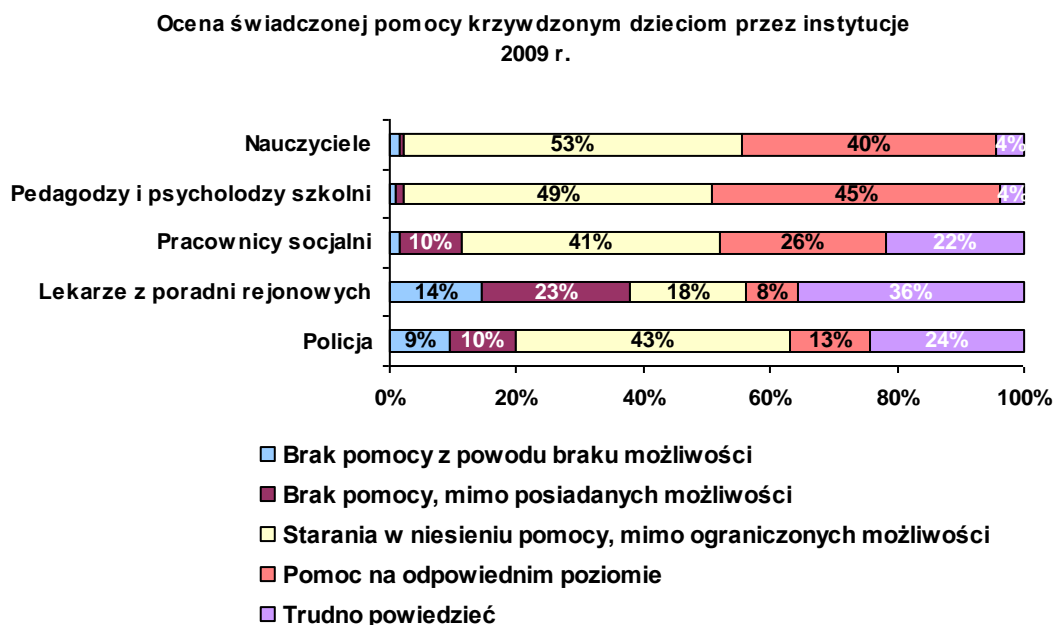

Wykres nr 23. *Które z wymienionych instytucji powinny interweniować w sytuacji, gdy rodzice stale krzyczą na dziecko, poniżają je i odtrącają? (%)*

Nauczyciele oceniali również pomoc dzieciom źle traktowanym w rodzinie, jaką świadczą poszczególne grupy zawodowe (wykres nr 24).

Największa część badanych ocenia, że wskazane w ankiecie grupy zawodowe starają się pomagać lub pomagają w przypadkach, gdy dziecko jest krzywdzone. Najlepszą ocenę wystawili pedagogom i psychologom szkolnym – ok. 90% respondentów uważa, że pomagają lub starają się pomagać mimo ograniczonych możliwości. Warto jednak zauważyć, że w porównaniu z badaniem z 2005 r., w 2009 r. ankietowani częściej odpowiadali, że pedagodzy i psychologzy szkolni starają się pomagać, choć mają ograniczone możliwości (z 30% do 49%), a znacznie mniej odpowiedziało, że realnie pomagają (z 58% do 45%). Jest to tym bardziej znaczące, że są to grupy zawodowe, z którymi nauczyciele mają bezpośredni kontakt. Nauczyciele dobrze oceniają również siebie samych (największy odsetek odpowiedzi „starają się, ale mają ograniczone możliwości”, i tutaj też wzrost – z 47% do 53%) oraz pracowników socjalnych. Najgorzej oceniana jest pomoc świadczona przez lekarzy z poradni („wcale nie pomagają, chociaż mają pewne możliwości” – 23%) oraz policję. W przypadku tych dwóch grup zawodowych często pojawia się też odpowiedź „wcale nie pomagają, bo nie mają możliwości”.

Warto zaobserwować wzrost odpowiedzi „starają się pomagać, ale mają ograniczone możliwości” przy niemal wszystkich grupach zawodowych, oprócz lekarzy, gdzie odsetek tych odpowiedzi pozostał na tym samym poziomie. Tak więc pozytywnie została oceniona chęć pomocy dzieciom przez profesjonalistów, a jak jest w przypadku ich wiedzy?

Wykres nr 24. *Jak ocenia Pani/Pan pomoc dzieciom źle traktowanym w rodzinie jaką świadczą: (%)*

Ocena kompetencji przedstawicieli poszczególnych grup zawodowych w zakresie diagnozy krzywdzenia dzieci i interwencji w takich przypadkach jest powiązana z oceną pomocy świadczonej dzieciom. Obustronna zależność posiadanej wiedzy i jakości świadczenia pomocy jest bezsporna i nauczyciele są tego świadomi.

Podobnie, jak przy ocenie pomocy dzieciom, najlepszymi diagnostami w przypadku krzywdzenia dzieci okazali się pedagogzy i psychologzy szkolni (tabele nr 3 i 4).

Analogicznie – najgorzej oceniona została kompetencje w zakresie diagnozy krzywdzenia dzieci policjantów i lekarzy z poradni rejonowych („nie mają wiedzy” – od 10% do 17%). Ocena wiedzy policji uległa jednak największym zmianom – więcej nauczycieli pozytywnie oceniło wiedzę policji („jako wystarczającą”) zarówno na temat diagnozy (6% → 13%) i bardzo zmalał odsetek odpowiedzi „mają pewną wiedzę, ale nie wystarczającą” (z 60% do 49%). Podobnie, jak w 2005 r., nauczyciele ocenili samych siebie dosyć łagodnie – najczęstszą odpowiedzią na pytanie o ocenę kompetencji kolegów z pracy w zakresie diagnozy była „mają pewną wiedzę, ale nie wystarczającą” (63% i 61%).

W ocenie wiedzy na temat interwencji w przypadkach krzywdzenia nauczyciele niewiele zmienili swoje zdanie o poszczególnych grupach zawodowych. Wystarczającą wiedzę, według nich, mają pedagodzy i psychologzy szkolni (50%), nauczyciele najczęściej „mają pewną, ale niewystarczającą wiedzę” (56%), a lekarze z poradni rejonowych są grupą, która najczęściej nie wie, jak interweniować (13%). Sytuacja zmienia się w przypadku policji: dużo więcej nauczycieli pozytywnie ocenia ich wiedzę („mają wystarczającą wiedzę” – 40% (2009 r.) i jest to 11% więcej niż 4 lata temu, dużo mniej respondentów zakreśliło także odpowiedź „nie mają wiedzy” – 5%.

W odpowiedzi nauczycieli wynika, że, ich zdaniem, najbardziej efektywna byłaby współpraca pedagogów i psychologów szkolnych oraz policji, gdzie ci pierwsi diagnozowaliby przypadki krzywdzenia, a drudzy – pomagali w interwencji.

	Mają wystarczającą wiedzę		Mają pewną, ale niewystarczającą wiedzę		Nie mają wiedzy		Trudno powiedzieć	
	2005	2009	2005	2009	2005	2009	2005	2009
Policja	6	13	60	49	13	17	17	14
Lekarze z poradni rejonowych	21	15	44	42	10	12	21	22
Lekarze ze szpitali	31	26	38	39	6	7	22	19
Pracownicy socjalni	35	38	45	41	4	5	13	10
Pedagodzy i psychologzy szkolni	56	49	35	42	0	1	6	2
Nauczyciele	28	26	63	61	0	3	5	3

Tabela nr 3. Jak ocenia Pani/Pan wiedzę profesjonalistów mogących pomagać dzieciom źle traktowanym w rodzinie dotyczącą **diagnozowania przypadków dzieci krzywdzonych?** (%)

	Mają wystarczającą wiedzę		Mają pewną, ale niewystarczającą wiedzę		Nie mają wiedzy		Trudno powiedzieć	
	2005	2009	2005	2009	2005	2009	2005	2009
Policja	29	40	51	32	6	5	10	13
Lekarze z poradni rejonowych	18	18	44	39	11	13	23	20
Lekarze ze szpitali	24	24	41	34	9	12	22	20
Pracownicy socjalni	39	41	40	37	4	3	13	9
Pedagodzy i psychologzy szkolni	49	50	38	35	0	1	8	3
Nauczyciele	27	26	57	56	3	3	9	4

Tabela nr 4. Jak ocenia Pani/Pan wiedzę profesjonalistów mogących pomagać dzieciom źle traktowanym w rodzinie dotyczącą **sposobów interwencji w przypadkach krzywdzenia dzieci?** (%)

W celu dopełnienia oceny, respondenci odpowiedzieli na szereg pytań związanych z działaniami w ramach pomocy dzieciom krzywdzonym (tabela nr 5).

Według większości nauczycieli często zdarza się, że dochodzenie i postępowanie sądowe jest długie (67%), orzekane wyroki zbyt łagodne (55%), a te wydane przez sądy rodzinne są nieegzekwowane (43%). Niepokojąco dużo respondentów oceniło

również, że często nie ma możliwości odizolowania ofiary od sprawcy (50%) oraz pomocy terapeutycznej dla sprawcy (39%). Są to niezwykle alarmujące wyniki, jednak można zauważyć pozytywną zmianę w ostatnich latach – odsetek odpowiedzi „często” we wszystkich przypadkach znacząco zmalał.

Ocena pozostałych sytuacji, dotyczących głównie etapu zgłaszania przestępstwa i procedur przesłuchiwania, jest nieco lepsza (najczęściej pojawia się odpowiedź „czasami”), jednak trzeba wziąć pod uwagę, że bardzo duża grupa respondentów miała trudności z oceną tych sytuacji.

Tabela nr 5. Czy Pani/Pana zdaniem w procesie interwencji w przypadkach krzywdzenia dzieci w rodzinie zdarza się (%):

	Często		Czasami		Prawie nigdy		Trudno powiedzieć	
	2005	2009	2005	2009	2005	2009	2005	2009
Niepodejmowanie interwencji przez policję pomimo zgłoszenia	15	9	41	38	13	19	30	30
Wycofywanie zawiadomienia o przestępstwie przez osobę zgłaszającą (mimo realnej krzywdy dziecka)	30	29	40	40	5%	5	23	23
Umarzanie spraw przez prokuraturę (mimo realnej krzywdy dziecka)	23	16	39	33	10	7	27	41
Złe warunki i procedury przesłuchiwania dziecka	36	25	30	31	3	6	29	35
Brak możliwości odizolowania ofiary i sprawcy	63	50	17	18	4	3	15	25
Brak możliwości pomocy terapeutycznej dla sprawcy	54	39	25	26	4	6	16	25
Orzekanie zbyt łagodnych wyroków dla sprawców	69	55	20	23	0	1	11	17
Nieegzekwowanie wyroków sądów rodzinnych	53	43	26	29	1	3	19	21
Długotrwałe dochodzenie i postępowania sądowe	72	67	15	15	1	2	11	13

Jak pomagać? - strategie pomocy dziecku w oczach badanych

Istotnym elementem badania były pytania o kształtowanie polityki wobec ofiar i sprawców krzywdzenia dzieci.

Nauczyciele najbardziej jednoznacznie wypowiadają się w sprawie rodziców podejrzanych o wykorzystywanie seksualne dziecka – ponad 90% badanych opowiada się za odizolowaniem podejrzanego od rodziny do wyjaśnienia sprawy (tabela nr 6). Jednocześnie, co jest logiczne, ok. 70% nauczycieli sprzeciwia się twierdzeniu, że „powinno się zawsze próbować utrzymać dziecko w rodzinie, niezależnie od tego jak postępują rodzice”.

Nauczyciele zgadzają się, choć mniej zdecydowanie, także z tym, że wiele dzieci cierpi z powodu braku reakcji na ich krzywdę, a także, iż pomoc dzieciom nie jest dobrze skoordynowana, a instytucje rzadko ze sobą współpracują.

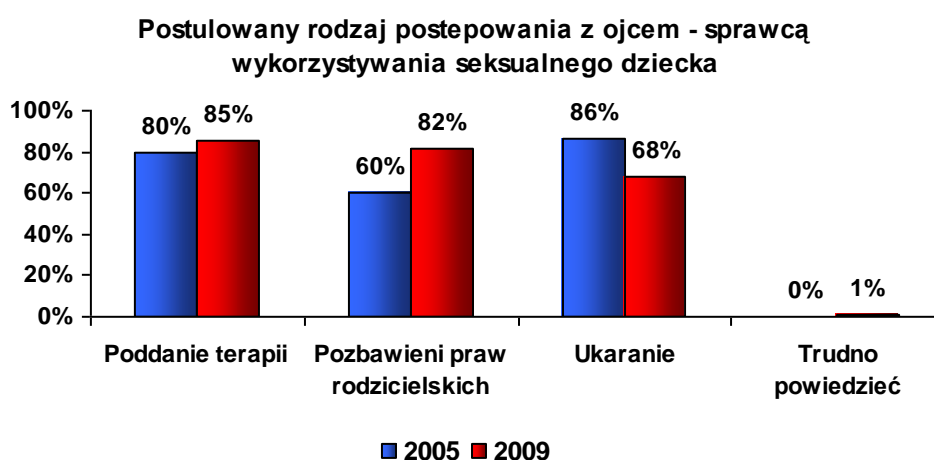
Tabela nr 6. Czy zgadza się Pani/Pan ze stwierdzeniem (%):

	Zdecydowa nie tak		Raczej tak		Raczej nie		Zdecydowa nie nie		Trudno powiedzieć	
	2005	2009	2005	2009	2005	2009	2005	2009	2005	2009
Powinno się zawsze próbować utrzymać dziecko w rodzinie, niezależnie od tego jak postępują rodzice	6	3	11	12	34	40	35	30	14	14
Rodzic, który jest podejrzany o seksualne wykorzystywanie dziecka powinien być odizolowany od rodziny do wyjaśnienia sprawy	77	70	17	21	1	1	1	6	4	1
Wiele dzieci cierpi z powodu przemocy i wykorzystywania w rodzinie, ponieważ ludzie nie reagują na to, iż są one krzywdzone	49	47	40	37	4	5	0	2	7	7
Instytucje pomagające dzieciom rzadko współpracują ze sobą; często podejmują nieskoordynowane działania	27	28	47	41	6	12	0	2	19	16

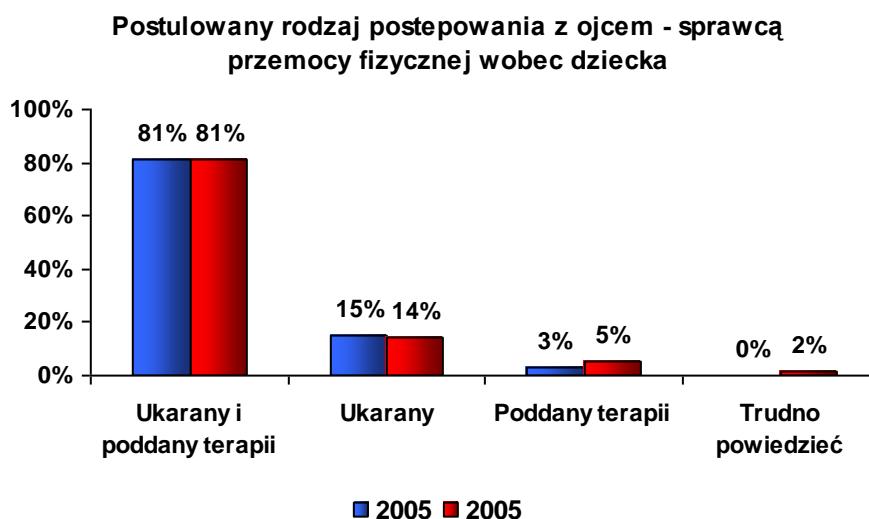
Oceniając politykę wobec sprawców krzywdzenia (tabela nr 5) nauczyciele wskazywali na brak działań terapeutycznych wobec sprawcy. Jest to ważny element przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci, dostrzegany także przez badanych – większość z

nich uważa, że sprawca powinien zostać nie tylko ukarany, ale także poddany terapii (wykresy nr 25 i 26). W postępowaniu z sprawcą przemocy wobec dziecka za samą karą jest jedynie 14% respondentów, zaś za karą i terapią 81%.

Jeżeli chodzi o sprawców wykorzystywania seksualnego, w ciągu ostatnich czterech lat zwiększyła się grupa osób opowiadających się terapią (z 80% do 85%), a ubyło tych, którzy opowiadali się za samym ukaraniem (z 86% do 68%). Świadczy to o tym, że respondenci dostrzegają potrzebę pomocy sprawcom. Przy czym nie można zapomnieć o znaczącym wzroście odsetka nauczycieli opowiadających się za pozbawieniem sprawcy praw rodzicielskich (z 60% do 82%), a więc za ochroną bezpieczeństwa ofiary.

Wykres nr 25. Czy Pani/Pana zdaniem ojciec - sprawca seksualnego wykorzystywania swojego dziecka powinien być: (%)

Wykres nr 26. Czy Pani/Pana zdaniem rodzic, który pobił/bije dziecko tak, że spowodowało to urazy cielesne powinien być: (%)

Podsumowanie

Istotnym wnioskiem z powyższych badań jest to, że nauczyciele potrzebują wsparcia i edukacji dotyczącej przeciwdziałania problemowi krzywdzenia dzieci. W odpowiedziach warszawskich nauczycieli można zauważyć chęć włączenia się do zmiany sytuacji w obszarze krzywdzenia dzieci, jednak, jak sami przyznają, często czują się bezradni i nie wiedzą, co konkretnie powinni zrobić.

Kolejną istotną kwestią jest współpraca między różnymi służbami lub instytucjami związanymi z pomocą dzieciom. Z badań nauczycieli wynika problem braku współpracy pomiędzy nimi. Poszczególne służby i instytucje działają w zasadzie oddzielnie, na swoim obszarze. Postulatem jest system prewencji i interwencji, który połączyłby siły wszystkich tych instytucji i doprowadził do ścisłej współpracy między nimi.

Najważniejsze wyniki

- Według warszawskich nauczycieli karcenie klapssem jest najczęstszą formą przemocy wobec dzieci w Polsce.
- Maleje liczba nauczycieli, którzy uważają, że dziecko jest własnością rodziców i tylko oni mogą o nim decydować.
- Większość nauczycieli uważa, że kara fizyczna jest poniżeniem dziecka, a jej stosowanie świadczy o tym, że rodzice nie są dobrymi wychowawcami.
- W ciągu czterech lat dwukrotnie zmalało przyzwolenie nauczycieli na sprawienie dziecku lania, gdy sprawia problemy wychowawcze.
- Mniej niż połowa nauczycieli deklaruje, że zawsze reaguje w przypadku krzywdzenia dzieci. Prawie co piąty nigdy nie reaguje, najczęściej z powodu poczucia bezradności.
- Dwie trzecie nauczycieli uważa, że problemowi krzywdzenia dzieci można w dużym stopniu zapobiec.
- 60% nauczycieli popiera zakaz prawny stosowania przez rodziców kar fizycznych.
- Nauczyciele coraz lepiej oceniają instytucjonalną ofertę pomocy dla dzieci będących ofiarami przemocy, choć nadal jedynie mniejszość uważa, że pozwala ona na udzielenie realnej pomocy.
- Prawie wszyscy nauczyciele uważają, że pedagodzy i psychologzy szkolni pomagają lub starają się pomagać dzieciom – ofiarom krzywdzenia mimo

ograniczonych możliwości. Najgorzej oceniona została pomoc lekarzy z poradni i policjantów.

- Według większości nauczycieli często zdarza się, że dochodzenie i postępowanie sądowe jest długie, orzekane wyroki zbyt łagodne, a te wydane przez sądy rodzinne są nieegzekwowane.
- W ciągu ostatnich czterech lat wzrosła liczba nauczycieli, którzy opowiadają się za terapią, a ubyło tych, którzy opowiadają się za samym ukaraniem sprawców wykorzystywania seksualnego.

Opracowała Joanna Włodarczyk

e-mail: joanna.wlodarczyk@fdn.pl